

Науково-педагогічна діяльність професорсько-викладацьких кадрів університетів Наддніпрянської України у 1805-1863 рр.

В. В. Жук

Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна

Paper received 19.11.16; Accepted for publication 30.11.16.

Анотація. В статті досліджуються проблеми становлення та організації науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацьких працівників університетів Наддніпрянської України у дореформену добу XIX ст. Аналізується рівень професійної кваліфікації науково-педагогічних кадрів Харківського і Київського імператорських університетів. Розглядаються організаційні заходи царського уряду та роль університетських статутів в організації навчально-педагогічного процесу.

Ключові слова: науково-педагогічні кадри, Харківський університет, Київський університет, професори, викладачі, вища освіта.

Протягом дореформеної доби XIX ст. відбувався процес становлення вищої світської освіти на території Наддніпрянської України і формування професорсько-викладацького складу перших вітчизняних університетів. Означені явища відбувалися в умовах впливу російської імперської політики. На початку діяльності Харківського і Київського імператорських університетів, що були відкриті відповідно у 1805 і 1834 рр., вони відчували гострий дефіцит викладацьких кадрів. До цього на території підросійської України класичні університети ніколи не існували і власних кваліфікованих професорів і ад'юнктів катастрофічно не вистачало. Тому перші науково-педагогічні працівники мали неоднорідний національний склад і соціальний статус. В перші десятиліття існування університетів Наддніпрянської України серед їх професорсько-викладацьких кадрів було чимало іноземних учених, залучених царським урядом піднімати рівень місцевої вищої освіти. В професійній кваліфікації науково-педагогічних працівників Харківського і Київського університетів дореформеної доби XIX ст. спостерігалася значне розшарування. Переважна більшість іноземних професорів відзначалася високим професійним рівнем, у той час як вітчизняні науково-педагогічні кадри в цьому відношенні суттєво поступалися своїм закордонним колегам.

Проблематика рівня та якості вищої освіти в університетах Наддніпрянщини дореформеної доби XIX ст. є актуальною і для сучасної української держави. Деякі питання науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацького складу Харківського і Київського університетів досліджувалися в монографіях сучасних вітчизняних істориків, які були присвячені проблемам вищої освіти України XIX ст. Зокрема, можна відзначити роботи Н. А. Шип [31], В. І. Онопрієнка [22] та Н. М. Левицької [18]. Але аспекти педагогічної діяльності професорсько-викладацьких кадрів університетів Наддніпрянської України в період 1805-1863 рр. висвітлювалися в них лише в загальному контексті. Таким чином, спеціальних досліджень, присвячених аналізу означеної тематики, ще не проводилося. Метою даної статті є дослідження проблеми організації науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацьких працівників Харківського і Київського імператорських університетів в дореформену добу XIX ст.

Джерельну базу дослідження складають архівні та опубліковані джерела, мемуари і спогади сучасників

тих часів. Методологічною основою дослідження є комплекс історичних і загальнонаукових методів, зокрема: історичний, порівняльний, статистичний методи, а також метод синтезу і аналізу. Робота базується на загальних принципах наукового дослідження, а саме: принципах наукової об'єктивності та історизму.

На початку існування Харківського і Київського імператорських університетів велика увага приділялась підбору їх професорсько-викладацьких кадрів. За посадовими обов'язками передбачалось, що саме ординарні професори мали визначати основні напрямки навчального процесу та стояти на чолі його впровадження в дію і виконання. Категорія екстраординарних професорів за своїми функціональними обов'язками приблизно дорівнювала сучасним університетським доцентам, а ад'юнкти були аналогами теперішніх викладачів та асистентів. Якість навчального процесу залежала, насамперед, від наукової кваліфікації, педагогічних навичок та особистих якостей того чи іншого викладача. Чимало професорів старанно, добросовісно та якісно виконували свої професійні обов'язки, намагалися якомога більше передати студентам власних знань та розвивати в них здатність до самостійної наукової і педагогічної роботи.

Чимало іноземних учених з тих, хто приїхав на початку XIX ст. працювати до Харківського університету, мали солідну наукову та педагогічну репутацію в Європі. Найвидатнішим з них був професор філософії І. Є. Шад, який викладав у Єнському університеті. Також ученим з ім'ям був професор класичної філології і всесвітньої літератури К.-Д. фон Роммель – професор Марбурського університету [4, с. 48-49]. Педагогічним талантом вирізнялися й деякі інші іноземні професори і викладачі. Як писали історики Харкова і Харківського університету Д. І. Багалій та Д. П. Міллер, «студентська молодь і частково харківське товариство, не виїжджаючи з Харкова за кордон, отримали можливість познайомитися в особі університетських діячів з носіями західноєвропейської культури» [3, с. 579].

Але серед перших харківських професорів були й кваліфіковані вітчизняні фахівці. Наприклад, професор російської словесності, перший ректор Харківського університету І. С. Рижський блискуче читав лекції та чудово робив розбори студентських творів, за що й користувався любов'ю і повагою студентів. Блискучими лекторськими здібностями володів правознавець І. Ф. Тимковський. Другий ректор Харківського

університету, фізик О. І. Стойкович визначався виразністю й логічністю викладання різних теорій [4, с. 70]. Особливою науковою ерудицією та витонченістю викладення матеріалу вирізнявся мовознавець І. Я. Кронеберг. Яскравими лекторами також були: математик А. Ф. Павловський, історик Г. П. Успенський, правознавці Ф. К. Швейкарт та І. М. Данилович, хімік Ф. І. Гізе, філософ А. І. Дудрович, медики М. І. Єллінський, Х. А. Екеблад та Є. С. Гордієнко [4, с. 70-71].

Та все ж найбільш талановитими лекторами Харківського університету більшість сучасників вважали М. М. Луніна і А. Й. Валицького. Професор всесвітньої історії Лунін був для Харківського університету такою ж величиною, як видатний учений-історик Т. М. Грановський для Московського університету [11, с. 88]. Одним з учнів Луніна був видатний історик М. І. Костомаров, за зізнанням якого, саме лекції Михайла Михайловича справили величезний вплив на його світогляд і прищепили йому любов до історії [19, с. 22]. Валицький же був не тільки визначним педагогом та ученим, але ще й користувався великою популярністю серед студентської молоді. Він був природженим оратором, лекції якого нерідко «ставали імпровізаціями та буквально приголомшували слухачів» [11, с. 94].

На юридичному факультеті Харківського університету великим авторитетом серед студентів і колег користувався професор міжнародного права Д. І. Каченовський. Вихованець Харківського університету П. І. Вейнберг згадував у своїх споминах про Каченовського: «Його талановитість, серйозні знання, гаряча чуйність на громадські питання, блискуче викладення предмета – все це відразу високо підняло його над загальним професорським рівнем» [7, с. 257]. Також на юридичному факультеті Харківського університету видатними викладачами були: О. І. Палюмбецький, А. Г. Станіславський [32, с. 294], Т. Ф. Степанов і Г. С. Гордієнко [4, с. 145].

Одним з найкращих викладачів гуманітарних дисциплін Харківського університету за всю дореформену добу був філолог, історик, етнограф, палеограф, фахівець з політекономії і статистики І. І. Срезневський [4, с. 144]. На фізико-математичному відділенні особливими педагогічними і лекторськими талантами відзначалися професор математики Т. Ф. Осиповський [17, с. 211-212] і професор хімії О. І. Ходнев [20, с. 381-382]. Серед професорів-медиків Харківського університету великою повагою студентства користувався перший декан медичного відділення, професор хірургії П. М. Шумлянський [17, с. 215].

Немало було видатних викладачів і в Київському університеті св. Володимира. За свідченням сучасників, професор російської історії П. В. Павлов був справжнім «сіячем істини і добра», а його лекції сприяли розумовому розвитку студентів [23, с. 619]. Великий позитивний вплив на слухачів справляв професор юридичного факультету С. Й. Богородський, який читав «широкий і суворо науковий курс» кримінального права, вивчення якого «було складним, але у вищій мірі повчальним» [23, с. 617]. Він викликав у студентів вміння самостійно мислити, «спонукав їх до самостійних робіт, любив, щоб студенти читали й розбирали наукові праці, внаслідок чого багато його

слухачів з великою любов'ю вивчали і знали кримінальне право» [6, с. 461]. Аудиторії професора всесвітньої історії В. Я. Шульгіна були завжди переповненими, а лекції часто завершувалися оплесками. Саме він став першим викладачем історико-філологічного факультету Київського університету, який запровадив у навчальному процесі семінарські заняття [2, с. 718]. А ад'юнкт М. І. Костомаров був першим викладачем-істориком, який організував проведення практичних занять з вітчизняної історії по першоджерелах [16, с. 183].

Перший ректор Київського університету, професор кафедри російської словесності, ботанік, філолог та історик М. О. Максимович свої лекції намагався урізноманітнювати розглядом українських дум, пісень, віршами поетів-сучасників. Також він одним з перших розпочав дослідження історії українського народу [15, с. 48]. Відвідуючи лекції професора філософії О. М. Новицького, студенти вчилися самостійно мислити і обґрунтовано висловлювати власні думки, в чому й полягала різниця між університетською і гімназичною освітою [30, с. 279]. Ще одним улюбленцем студентів був професор всесвітньої історії В. Ф. Цих [24, с. 61]. За свідченням сучасника, такою тріадою викладачів, якими були Максимович, Цих і Новицький, міг пишатися будь-який з тогочасних університетів Російської імперії [8, с. 118]. Видатними педагогічними здібностями володів професор математики П. Е. Ромер, який вмів робити важкий для сприйняття матеріал простим і зрозумілим [29, арк. 4]. «Людиною глибокою, зосередженого розуму і рідкісних лекторських обдарувань» був професор римського права К. А. Мітюков [23, с. 614].

Завдяки ініціативі професора хімії І. М. Фонберга в Київському університеті були запроваджені обов'язкові лабораторно-практичні заняття на фізико-математичному факультеті [15, с. 64]. Серед викладачів медичного факультету слід відзначити, насамперед, видатного хірурга, одного з основоположників оперативної офтальмології і пластичної хірургії В. О. Караваєва, який своєю півстолітньою педагогічною діяльністю вписав яскраву сторінку в історію вітчизняної медичної освіти [10, с. 264].

Перші професори юридичного факультету Київського університету читали курси за власними працями, записами і Зводом законів Російської імперії [12, арк. 2-2 зв.], оскільки на початку існування університету св. Володимира спостерігалася гостра нестача навчально-методичної літератури. Також потрібно відзначити одну суттєву деталь, що негативно впливала на проведення навчального процесу в університетах Наддніпрянської України в дореформену добу XIX ст. Хоча іноземні професори за рівнем навчальної підготовки, в цілому, стояли вище за вітчизняних колег, але переважна більшість з них погано володіла російською мовою. Також заважало іноземцям налагодити контакт зі студентами незнання місцевої дійсності та психології своїх слухачів [5, с. 542].

На жаль, українознавчі дисципліни не були представлені в університетських програмах тих часів. Жоден з предметів українознавчого циклу так і не здобув офіційного організаційного оформлення в університетах Російської імперії, в той час як у Львівському уні-

верситеті з 1848 р. почала своє існування перша українознавча кафедра, представлена Я. Ф. Головацьким [25, с. 118]. Хоча українською мовою добре володіли чимало професорів та викладачів Харківського і Київського університетів. Перший декан медичного факультету Харківського університету П. М. Шумлянський був одним з небагатьох професорів, які вживали під час своїх лекцій українську мову [5, с. 971]. Одного разу він навіть прочитав повністю українською мовою вступну лекцію з курсу дієтики [17, с. 215]. Але українська лекція Шумлянського залишилася в історії лише єдиним епізодом.

Протягом дореформеної доби XIX ст. в Харківському і Київському університетах тільки починали пробиватися паростки україністики. Українознавчим питанням і проблемам приділяли увагу лише поодинокі учені-ентузіасты: М. О. Максимович, М. І. Костомаров, О. О. Потебня, А. Л. Метлинський, І. І. Срезневський та деякі інші. В кінці 1840-х рр. на кафедрі російської історії Харківського університету з'явився талановитий учений О. П. Зернін, який став першим тамтешнім істориком, що висвітлював у своїх лекційних курсах окремі аспекти українського минулого, зокрема козацтва [25, с. 96]. До того ж царська державна влада всіляко гальмувала і забороняла вивчення традицій і культур національних меншин імперії. Так, перший попечитель Київського навчального округу Є. Ф. фон Бранке видав наказ ректору університету св. Володимира ретельно наглядати за читанням професорами лекцій з метою, щоб в них не могли «закрастися хибні напрямки, що збуджують любов до якоїсь там вітчизни, яка відокремлюється помилковими думками від коханої нами спільної вітчизни» [28, арк. 1].

До середини XIX ст. викладання більшості планових дисциплін в університетах Наддніпрянської України було в основному забезпечено, хоч і на різному рівні. Педагогічне навантаження професорсько-викладацького складу університетів Російської імперії дореформеної доби XIX ст. визначалося університетськими статутами. Так, за Статутом 1835 р. ординарні і екстраординарні професори мали щотижня читати не менше 8 лекційних годин. Водночас, професору, який виконував обов'язки ректора, дозволялося мати 4 години навчального навантаження на тиждень. Але на практиці означені норми часто не дотримувалися. Деякі професори проводили менше ніж 8 аудиторних годин на тиждень, а навантаження інших суттєво перевищувало норму, іноді досягаючи 12 годин на тиждень [8, с. 243]. Найбільше занять проводили викладачі медичних факультетів. Наприклад, чимало професорів-медиків Київського університету встановлювали для себе від 9 до 12 годин аудиторного тижневого навантаження, в той час як більшість викладачів історико-філологічного, юридичного і фізико-математичного факультетів цього ж вищого навчального закладу визначали собі усього по 5-7 годин навантаження на тиждень, не добираючи часу до законодавчо закріпленої норми [9, с. 36-37].

За правилами викладання, що були прийняті в Київському університеті у листопаді 1834 р., під час читання лекцій професори повинні були дотримуватися духу віри, моральності і державницької політики ро-

сійського царизму [14, арк. 2-3]. У березні 1849 р. ректор Київського університету Р. Е. Траутфеттер видав розпорядження, за яким декани повинні були контролювати проведення аудиторних занять професорами і викладачами з юридичних і політичних дисциплін на предмет відповідності змісту їх лекцій попередньо затвердженим програмам, а також політичної благонадійності і моральних засад [26, арк. 6-7 зв.]. Наприкінці 1840-х рр. реакційні охоронні постанови, розпорядження та інструкції уряду видавалися одне за одним. Керівництво університетів зобов'язувалося ретельно наглядати за діяльністю професорсько-викладацького складу і суворо регламентувати її. Були заведені журнали, в яких професори зазначали тези викладених на лекціях матеріалів, а викладачі, які без поважних причин пропускали заняття, піддавалися грошовим стягненням [8, с. 149]. Під час читання лекцій викладачам заборонялося розповідати про Реформацію, язичництво, скасування рабства, Велику французьку революцію і навіть вживати слово «республіка».

В середині XIX ст. розпочинається вивчення педагогіки для майбутніх викладачів. У 1850 р. в структуру історико-філологічних факультетів була запроваджена кафедра педагогіки, якої до того не існувало в університетах Російської імперії. Міністр П. О. Ширинський-Шихматов зауважував, що викладання цієї дисципліни потрібне, оскільки «професори, не ознайомлені детально з правилами педагогіки, як науки, яку вони не слухали в університеті, не в змозі бути надійними керівниками студентам у застосуванні цих правил до вживання на практиці». З позицією міністра погодився й імператор Микола I [21, стб. 1225-1227]. Внаслідок цього керівництво університетів стало відводити педагогіці важливе місце. Так, Рада Київського університету в 1856 р. прийняла рішення включити цю дисципліну до числа нормативних курсів. Педагогіка викладалася студентам всіх факультетів, окрім медичного [27, арк. 1-2].

Підвищенню рівня навчально-методичної роботи також значною мірою сприяло відносно широке запровадження з кінця 1850-х рр. практичних занять. У першій половині XIX ст. в університетах панівною була лекційна форма викладання. Зовсім рідкісним явищем було проведення практичних і семінарських занять на гуманітарних відділеннях. Крім того, методи читання лекцій часто не приділялося належної уваги, також не існувало чіткого розмежування і виробленого співвідношення між загальними та спеціальними курсами [1, с. 335]. Але з часом в педагогічний процес стали впроваджуватися семінарські, лабораторні та інші види практичних занять. На них розбиралися та аналізувалися нормативно-правові акти і реальні судові справи, літописи і студентські письмові твори, вправи з перекладів з давніх мов, проводилися досліди з фізики і хімії, екскурсії до ботанічного саду. Студенти медичних факультетів під наглядом професорів проводили практичні роботи в лабораторіях, операції на трупах в анатомічному театрі, приймали та лікували пацієнтів в терапевтичній і хірургічній клініках, консультували вагітних жінок тощо [13, арк. 69].

Отже, науково-педагогічна діяльність професорсько-викладацького складу університетів Наддніпрянської України в перші десятиліття їх існування зіштовхувалася з широким колом проблем. Рівень професійної кваліфікації перших науково-педагогічних працівників вітчизняних університетів у переважній більшості був невисоким. Проведенню якісного навчально-методичного процесу перешкоджало й те, що абсолютна більшість іноземних учених, які прибували викладати у вітчизняні університети, не володіла російською мовою, а також протистояння між різними за національним складом професорськими угрупованнями. Негативно впливали на освітню сферу і періодичні загострення політичної реакції царизму.

Але університетська освіта поступово розвивалася й удосконалювалася. Був сформований науково-педагогічний склад університетів, створена необхідна для навчання матеріально-технічна база, відбувся процес становлення педагогічних шкіл. Завдяки зусиллям учених-ентузіастів розбудовувались навчально-допоміжні заклади університетів: бібліотеки, кабінети, лабораторії, обсерваторії, ботанічні сади, клініки тощо. Рівень науково-педагогічної діяльності професорсько-викладацьких кадрів університетів Наддніпрянської України поступово зростає протягом всієї дореформеної доби. В першій половині XIX ст. було закладено основи конкурентноздатної системи університетської освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверкиев Д. Университетские отцы и дети / Д. Аверкиев // Эпоха. – 1864. – Январь-Февраль (№ 1-2). – С. 325-349.
2. Авсеенко В. Г. Школьные годы: отрывки из воспоминаний (1852-1863) / В. Г. Авсеенко // Исторический вестник. – 1881. – Апрель (№ 4). – С. 707-734.
3. Багалей Д. И. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). В 2-х томах. Т. 2 (XIX – начало XX вв.) / Д. И. Багалей, Д. П. Миллер. – Харьков : Типография «М. Зильберберг и сыновья», 1912. – 986 с.
4. Багалей Д. И. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / Д. И. Багалей, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. – Харьков : Типография Адольфа Дарре, 1906. – 329 с.
5. Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Т. 1 (1802-1815 гг.) / Д. И. Багалей. – Харьков : Типография «М. Зильберберг», 1893-1898. – 1204 с.
6. Биографический словарь профессоров и преподавателей императорского университета св. Владимира (1834-1884) / Под ред. В. С. Иконникова. – К. : Типография императорского университета св. Владимира, 1884. – 818 с.
7. Вейнберг П. И. Харьковский университет в пятидесятих годах (Из моих воспоминаний) / П. И. Вейнберг // Русское богатство. – 1905. – Февраль (№ 2). – С. 245-258.
8. Владимирский-Буданов М. Ф. История императорского университета св. Владимира. Т. 1. Университет св. Владимира в царствование императора Николая Павловича / М. Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Типография императорского университета св. Владимира, 1884. – 674 с.
9. Владимирский-Буданов М. Ф. Пятидесятилетие университета св. Владимира (1834-1884). Речь, произнесенная на юбилейном акте университета / М. Ф. Владимирский-Буданов. – К. : Типография императорского университета св. Владимира, 1884. – 59 с.
10. Дашкевич В. Я. Научные связи русского и украинского народов в области медицины / В. Я. Дашкевич // Врачебное дело. – 1954. – № 3. – С. 261-266.
11. Де-Пуле М. П. Харьковский университет и Д. И. Каченовский / М. П. Де-Пуле // Вестник Европы. – 1874. – Кн. 1. Январь. – С. 75-115.
12. Державний архів м. Києва (далі – ДАМК). – Ф. 16. – Оп. 281. – Спр. 126.
13. ДАМК. – Ф. 16. – Оп. 465. – Спр. 64.
14. ДАМК. – Ф. 16. – Оп. 469. – Спр. 3.
15. Історія Київського університету / І. В. Верба, О. В. Вербовий, Т. Ю. Горбань та ін.; кер. авт. кол. В. Ф. Колесник. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. – 895 с.
16. Історія Київського університету: 1834-1959 / Відп. ред. О. З. Жмудський. – К. : Видавництво Київського університету, 1959. – 628 с.
17. Лавровский Н. А. Василий Назаревич Каразин и открытие Харьковского университета / Н. А. Лавровский // Журнал Министерства народного просвещения. – 1872. – Февраль (№ 2). – Отд. II. – С. 197-247.
18. Левицька Н. М. Вища гуманітарна освіта Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX ст.) / Н. М. Левицька. – К. : НУХТ, 2012. – 395 с.
19. Литературное наследие Н. И. Костомарова: Автобиография. Стихотворения – сцены – исторические отрывки – малорусская народная поэзия – последняя работа. – СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1890. – 523 с.
20. Любарский И. В. Воспоминания о Харьковском университете 1850-1855 гг. / И. В. Любарский // Исторический вестник. – 1891. – Август (№ 8). – С. 373-393.
21. Об учреждении в университетах особой кафедры педагогики // Сборник постановлений по Министерству народного просвещения (1825-1855). – СПб. : Типография В. С. Балашова, 1876. – Т. 2. – Отд. 2. – Стб. 1225-1228.
22. Онопрієнко В. І. Історія української науки XIX-XX століть: Навч. посіб. / В. І. Онопрієнко. – К. : Либідь, 1998. – 304 с.
23. Романович-Славатинский О. В. Моя жизнь и академическая деятельность 1832-1884 гг. / О. В. Романович-Славатинский // Вестник Европы. – 1903. – Кн. 2. Февраль. – С. 606-650.
24. Стельмах С. П. Становлення професорської корпорації в Харківському університеті на початку XIX ст. / С. П. Стельмах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – 2000. – Вип. 47. – С. 59-63.
25. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін. – Харків : Фоліо, 2004. – 750 с.
26. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК). – Ф. 707. – Оп. 14. – Спр. 560.
27. ЦДІАК. – Ф. 707. – Оп. 22. – Спр. 529.
28. ЦДІАК. – Ф. 708. – Оп. 34. – Спр. 3.
29. ЦДІАК. – Ф. 708. – Оп. 306. – Спр. 141.
30. Чалый М. К. Воспоминания / М. К. Чалый // Киевская старина. – 1889. – Т. 27. – Ноябрь (№ 11). – С. 257-280.
31. Шип Н. А. Интеллигенция на Украине (XIX в.). Историко-социологический очерк / Н. А. Шип. – К. : Институт истории Украины, 1991. – 172 с.
32. Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805-1905) / Под ред. М. П. Чубинского и Д. И. Багалей. – Харьков : Типография «Печатное дело», 1908. – 311 с.

REFERENCES

1. Averkiev D. Fathers and sons of the University / D. Averkiev // Epoch. – 1864. – January-February (No. 1-2). – P. 325-349.
2. Avseenko V. G. School years: fragments of memoirs (1852-1863) / V. G. Avseenko // Historical Messenger. – 1881. – April (No. 4). – P. 707-734.
3. Bagaley D. I. History of Kharkiv city during 250 years of its existence (1655-1905). In 2 volumes. Vol. 2 (XIX to early XX cent.) / D. I. Bagaley, D. P. Miller. – Kharkiv : Printing house «M. Silberberg & Sons», 1912. – 986 pp.
4. Bagaley D. I. Brief sketch of history of Kharkiv university during the first 100 years of its work (1805-1905) / D. I. Bagaley, N. F. Sumtsov, V. P. Buzeskul. – Kharkiv : Printing house of Adolph Darre, 1906. – 329 pp.
5. Bagaley D. I. The study of history of Kharkiv university (from unpublished sources). Vol.1 (1802-1815) / D. I. Bagaley. – Kharkiv : Printing house «M. Silberberg», 1893-1898. – 1204 pp.
6. Biographical dictionary of professors and lecturers of St. Volodymyr imperial University (1834-1884) / Ed. by V. S. Ikonnikov. – Kyiv : Printing house of St. Volodymyr University, 1884. – 818 pp.
7. Weinberg P. I. Kharkiv University in 50s (From my memoirs) / P. I. Weinberg // Russian Wealth. – 1905. – February (No. 2). – P. 245-258.
8. Vladimyrsky-Budanov M. F. History of St. Volodymyr imperial University. Vol. 1. / M. F. Vladimyrsky-Budanov. – Kyiv : Printing house of St. Volodymyr University, 1884. – 674 pp.
9. Vladimyrsky-Budanov M. F. Fiftieth anniversary of St. Volodymyr University (1834-1884) / M. F. Vladimyrsky-Budanov. – Kyiv : Printing house of St. Volodymyr University, 1884. – 59 pp.
10. Dashkevych V. Y. Scientific contacts between Russian and Ukrainian peoples in medicine / V. Y. Dashkevych // Medical Practice. – 1954. – No. 3. – P. 261-266.
11. De-Poule M. P. Kharkiv University and D. I. Kachenovsky / M. P. De-Poule // Messenger of Europe. – 1874. – Book 1. January. – P. 75-115.
12. State Archive of Kyiv City. (hereinafter – SAKC). – F. 16. – Op. 281. – Spr. 126.
13. SAKC. – F. 16. – Op. 465. – Spr. 64.
14. SAKC. – F. 16. – Op. 469. – Spr. 3.
15. History of Kyiv University / I. V. Verba, O. V. Verbovy, T. Y. Gorban and others; ed. by V. F. Kolesnyk. – Kyiv : Pub. center «Kyiv University», 2014. – 895 pp.
16. History of Kyiv University: 1834-1959 / Ed. by O. Z. Zhmudsky. – Kyiv : Pub. House of Kyiv University, 1959. – 628 pp.
17. Lavrovsky N. A. Vasily Nazarovich Karazin and opening of Kharkiv University / N. A. Lavrovsky // Journal of Ministry of National Education. – 1872. – February (No. 2). – Div. II. – P. 197-247.
18. Levytska N. M. Higher education in humanities in Dnieper Ukraine (2nd half of XIX – early XX cent.) / N. M. Levytska. – Kyiv : NUFT, 2012. – 395 pp.
19. Literary heritage of N. I. Kostomarov: Autobiography. – St. Petersburg : Printing house of M. M. Stasyulevich, 1890. – 523 pp.
20. Lubarsky I. V. Memoirs about Kharkiv University. 1850-1855 / I. V. Lubarsky // Historical Messenger. – 1891. – August (No. 8). – P. 373-393.
21. Concerning the establishment of special departments for pedagogics in universities // Collection of decrees by the Ministry of National Education (1825-1855). – St. Petersburg : Printing house of V. S. Balashov, 1876. – Vol. 2. – Div. 2. – P. 1225-1228.
22. Onoprienko V. I. History of Ukrainian science XIX-XX cent. / V. I. Onoprienko. – Kyiv : Lybid, 1998. – 304 pp.
23. Romanovych-Slavatynsky O. V. My life and academic work. 1832-1884 / O. V. Romanovych-Slavatynsky // Messenger of Europe. – 1903. – Book 2. February. – P. 606-650.
24. Stelmakh S. P. The establishment of professors' corporation in Kharkiv University in the early XIX cent. / S. P. Stelmakh // Messenger of Taras Shevchenko Kyiv National University. History. – 2000. – 47th issue. – P. 59-63.
25. Vasyl Karazin Kharkiv National University during 200 years / V. S. Bakirov, V. M. Duhopelnikov, B. P. Zaytsev and others. – Kharkiv : Folio, 2004. – 750 pp.
26. The Central State Historical Archives of Ukraine, Kyiv city (hereinafter – CDIAKUA). – F. 707. – Op. 14. – Spr. 560.
27. CDIAKUA. – F. 707. – Op. 22. – Spr. 529.
28. CDIAKUA. – F. 708. – Op. 34. – Spr. 3.
29. CDIAKUA. – F. 708. – Op. 306. – Spr. 141.
30. Tchaly M. K. Memoirs / M. K. Tchaly // Kyiv Antiquity. – 1889. – Vol. 27. – November (No. 11). – P. 257-280.
31. Ship N. A. Intellectuals in Ukraine (XIX cent.). Sketch in history and sociology / N. A. Ship. – Kyiv : Institute of history of Ukraine, 1991. – 172 pp.
32. Faculty of law of Kharkiv University during first 100 years of its work (1805-1905) / Ed. by M. P. Chubinsky and D. I. Bagaley. – Kharkiv : Printing house «Printing Art», 1908. – 311 pp.

Scientific and pedagogical activity of Dnieper Ukraine universities' professors and lecturers from 1805 to 1863

V. Zhook

Abstract. The article deals with the problems of establishment and organization of scientific and pedagogical activity Dnieper Ukraine universities' professors and lecturers in the years preceding the Great Reform of 1861. The level of academic professional qualification exemplified with the data about the stuff of imperial universities of Kyiv and Kharkiv is analyzed as well. Another field of research is the system of organizational measures provided by imperial government and the role of the charters of universities in shaping the teaching process on whole.

Keywords: scientific and pedagogical staff, Kharkiv University, Kyiv University, professors, lecturers, higher education.

Научно-педагогическая деятельность профессорско-преподавательских кадров университетов Приднепровской Украины в 1805-1863 гг.

В. В. Жук

Аннотация. В статье исследуются проблемы становления и организации научно-педагогической деятельности профессорско-преподавательских работников университетов Приднепровской Украины в дореформенный период XIX в. Анализируется уровень профессиональной квалификации научно-педагогических кадров Харьковского и Киевского императорских университетов. Рассматриваются организационные мероприятия царского правительства и роль университетских уставов в организации учебно-педагогического процесса.

Ключевые слова: научно-педагогические кадры, Харьковский университет, Киевский университет, профессора, преподаватели, высшее образование.